

Kapı Kolu

Özet

'Modern güzel midir?' sorusuna cevap niteliğindeki yazımızın ilk paragrafında güzellik olgusunu inceliyoruz. Daha sonra Modernizm ve modern kavramlarını yorumluyoruz. Burada Le Corbusier'in makine estetiğini ele alıyoruz. Ardından Modernizm ve modern kavramlarının farklılığını vurgulayarak, günlük hayatta varlığını yadsıdığımız bir nesne olan kapı kolu üzerinden modernlik ve güzellik okumasını yapıyoruz. Detay bir mimari öge olan kapı kolu, mekan bağlamında düşünüldüğünde, mekanı açan/gizleyen bir araç işlevinden fazlasını sunabiliyor. Görsel güzel algısı kullanıcıyı mekana davet ederken aynı zamanda mekan hakkında merak uyandırabiliyor. Örnek olarak ele aldığımız Peter Zumthor 'un tasarladığı Basalt kapısıyla, Walter Gropius'un tasarladığı modernist kapı kolunu günümüz sıradan 'kapı kolu' ile kıyaslayarak modernlikteki güzellik kavramını eleştirel bir biçimde ele alıyoruz. Bu doğrultuda estetik açıdan göze güzel gelen kapının ister Modernizm ister de modern kriterlerinde değerlendirildiğinde o dönemde kullanılan öteki kapı kollarından ayıran özelliklerinin (biçim, malzeme ve uyum gibi) nesnel olguların yanı sıra kullanıcının öznel beğeni kriterlerine göre değişebileceğini savunuyoruz.

Kapı Kolu

Asırlardır soruyorlar bu soruyu, güzellik nedir? 'Güzellik bakanın gözündedir' der Platon. Kuşkusuz dünyadaki en göreceli kavram güzellik olgusudur. Herkesin farklı analiz ettiği, belleğinde süzdüğü, yaşantısındaki birikimle değerlendirdiği tamamen sübjektif bir bakış açısından doğan bir kavramdır. Öbür yandan sübjektif özelliği askıya alırcasına "kullanılıyorsa güzeldir" diyen Sokrates, güzelliği işlevsellik kavramının eleklerinden geçirip, estetik yargılardan bağımsız olarak tanımlar güzelliği.

Bir de üzerine onlarca tartışma yapılan, birçok edebi metnin baş konusu olan Modernizm var. Peki Modernizm nedir? Modernizm'in ortaya çıkış serüvenini üç evreye ayırır Marshall Berman. 16. yüzyıl başı ile 18. yüzyıl başı der. İlk evreyi "Modern" kelimesinin arayışı ve algısını kavrama adımları olarak belirtir. İnsanlar başlarına neyin geldiğini, hangi sert kayaya çarptıklarını anlamaya çalışırlar bu evrede. Fransız Devrimi ve onun arkasından gerçekleşen olayları 2. evre olarak tanımlar. Dönemin yarattığı olguların insanları modernleşme kavramına yakınlaştırdığını vurgular. Ve bir ağaç gibi kökleşen modernliğin en sağlam temelleri bu dönemde atılır. Son evre ise artık, Modernizm'in dünyayı tamamen etkisi altına aldığı 20. yüzyıldır. Bu dönem "modern" kavramının en iyi uyarlanmış versiyonlarını sunarken, öte yandan herkesin kendi idealarını yaratması nedeniyle modernin kendini kaosu ortasında bulduğu evreyi temsil eder.

Endüstri devriminden sonra ortaya çıkan makine gücüyle dünyada bambaşka bir dönem yaşanmaya başlamıştı. Ve bu sadece mimarlığı değil toplumu oluşturan bütün değerleri değiştirdi. Mimarlıkta yeni bir yol aranmaya başlaması aslında bizi tam bu noktada modernin/“ana ait olan”ın zamanla ilişkisine götürür. Nitekim zaman modernin terzisidir ve zamanın gerekliliğine göre modern yeni kalıplara sokar, keser, biçer... Bu yüzden ki mimarlıkta daha yalın bir tutum üzerinden kurgulanan bir tasarım anlayışı yaratılmak istenmiştir. Bununla birlikte bu zamana kadar ona etkin bir yön veren tarih, gelenek ve dinin belirleyiciliğinden uzak durularak biçimsel bir dil yaratma amacı güdülmüştür.

Modernizm’in “işlev”le ilişkisi, rasyonel tasarım yaklaşımından doğup Modernizm’in kimliğini oluşturmaktadır. Ve işlevle birlikte sübjektif yargıdan bağımsız estetik olgusu bu akımda her kullanıcıya hitap etmeye çalışan bir düşünceyi temsil etmektedir. Bu nedendir ki Modern’in güzeli, bir bakımdan evrensel olma peşindedir. Le Corbusier’in “makine estetiği” kavramı bu ilişkiden doğar. Çünkü işlev bakımından doğru kurguda işleyen makine hareketi rasyonel bir estetiğe sahiptir ve bu herkes için geçerli olabilecek kavram arayışının cevabı niteliği taşır. Rasyonel olan estetik derken bu argümanı, makine parçalarının kesitleriyle oransal dilde yakın olan Klasik Yunan Mimarisinde matematik ve rasyonellik üzerinden ilişkilendirir. Bunun sebebi de şüphesiz klasik Yunan mimarisinin güzellik tanımlamasında kabul gören güçlü varlığıdır. Ve ortaya çıkan karşılaştırma tablosu Modern Mimarlığın rasyonel olmasına karşın neden estetik olduğunu yadsınamayacak şekilde kabul ettirmektedir.

Bir başka perspektiften yaptığımız modern güzel midir arayışımız kapı kolunda cevap bulmaya çalışmamızla başlar. Mimarlığın yapı taşı, yegâne bileşeni olan mekânların kapılar aracılığıyla kullanıcının beğenisine kavuşması kapı koluyla gerçekleşir. Kapı kolu öyle bir unsurdur ki; hem iç-dış ayrımında sınır oluştururken hem de arkasındaki, ona açılan dünya hakkında gizem yaratıp kullanıcı üzerinde merak uyandırır. Bazen güvenlik görevini üstlenip mekânlar arasına set çekse de bazen bunun aksine birleştirici rolünü alabilir. Bu amaçları üstlenirken küçük bir harekete ihtiyaç duyar kapı. Kapı kolunun saniyelik hareketi kapıyı işlevine kavuşturur. Bu bağlamda kapı kolu, Le Corbusier’in “makine mekânı”nı çalıştıran dişlisi gibidir. Ancak bu hareket her zaman için mekanik olmayabilir. Sadece tutma-itme de kapı kolunun amaca uygun olarak kullanılmasını sağlayabilir. Mekânın etkisi/büyüsünün yanında çoğu zaman varlığı göz ardı edilen kapı kolu farklı tasarımlar ile silikleşmiş imajından kurtulup mekânın ana öğelerinden biri haline gelebilir. Walter Gropius’un tasarladığı kapı kolu minimalist yanıyla dikkat çekerek makineye ait rasyonel estetiğin önemli bir temsilidir. Ve rasyonel ve işlevci Modern’in “güzel” olduğuna dair argümanı destekler niteliktedir.

Resim 1: Walter Gropius , Kapı detayı,(kaynak : <http://ww12.designspirationsk.com/>)

Modernizm akımının ardından bugün modern kavramını —yani “an’a aidiyet” olarak da okuyabileceğimiz küçük ‘m’ ile başlayan modern kavramını— anlamaya çalışmak için izlenmesi gereken yol zamanın moderne biçtiği kılıf olabilir mi? Bugün günümüzde modern kategorisinde değerlendirdiğimiz olgular hangi özelliği taşımaktadır? Güncel an’a ait “modern”e baktığımızda, işlevle bütünleşen “makine estetiği”nden geriye kalanın sadece “makine” yani “işlev” olması dikkat çekicidir. Dolayısıyla, yitirilen estetiği yeniden ön plana çıkartabilecek yeni bir bütünlükçü estetik-işlev arayışının, duyarlı tasarımcılar ve mimarlar tarafından üstlenildiği söylenebilir. Bu perspektiften yola çıkarak mimari tasarımda belki de en küçük yer tutan kapı kolu bize, “modern güzel midir”e cevap arayışında farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Peter Zumthor'un Basalt kapısını örnek olarak ele alabiliriz. Mekâna girişte görünmez bir araç olmanın ötesine geçip mekâna çağırın, davet eden bu kapının birçok kişi tarafından "güzel" olarak algılanacağına şüphe yoktur. Peki bu kapıyı "güzel" yapan nedir? Malzemesi, biçemi ya da biçimsel açıdan farklı oluşu mu? Peki ya modernliği? An'a ait oluşundan mıdır "güzel"liği? Mimarlığın modernle buluştuğu noktada Tadao Ando'nun an'ın mimarisine ait sözlerine kulak verelim:

"Mimarinin billurlaşması için üç unsurun gerekli olduğunu düşünüyorum. Birincisi otantik malzemelerdir; yani herhangi bir şey katılmamış beton ya da boyasız tahta gibi malzemelerdir. İkincisi, tıpkı Pantheon'da olduğu gibi, saf geometridir. Mimariye görüntü kazandıran temel ya da çerçevedir o. Platonik bir cisim (solid) gibi bir hacim olabilir, fakat çoğunlukla üç boyutlu bir çerçeveye sahiptir; çünkü üç boyutluluğun saf geometriye daha uygun olduğunu düşünüyorum. Sonuncu unsur da doğadır. İşlenmemiş doğayı değil, evcilleştirilmiş doğayı kastediyorum, insan tarafından düzen verilmiş ve kaotik doğayla karşıtlık içinde bulunan doğayı. Belki de ona doğadan soyutlanmış düzen adı verilebilir: soyutlanmış ışık, hava ve su. Böyle bir doğa, malzemelerden ve geometriden oluşturulan bir mimariye dâhil edildiğinde, bizzat mimari doğa tarafından soyut kılınmış olur. Mimari yalnızca bu üç unsur bir araya geldiğinde güce sahip olmaya başlar ve şaşaalı olur."

Resim 2. Peter Zumthor, Bazalt kapı detayı, Kolumba Müzesi, Köln, Almanya, 2003-2007
(kaynak : <http://lighttalk.via-verlag.com/page/21/>)

Bu alıntı doğrultusunda Basalt kapısının malzeme seçimini ve geometrik formunu modernist tasarım yaklaşımları çerçevesinde incelerken, estetik açıdan göze güzel görünmesinin nedenleri arasında, modern olmasının yanı sıra, gerek malzeme gerekse biçimsel olarak farklı oluşunun etkili olduğu söylenebilir. Sıradan kapı kolu tasarımlarından uzaklaşıp özgünleşen, eşsiz bir tasarım objesi haline gelmesi onun estetik niteliğini arttırıp “güzel” yargısıyla değerlendirilmesine neden olmaktadır. Öte yandan güzel olmasının bir diğer nedeni ise eşsiz ve tek olmasıdır. Günümüzde pek çok mekânı açarken ya da kaparken kullandığımız sıradan ve estetik dili üzerine fazla düşünülmemiş, işlev odaklı olan kapı kolları; bağlamsal olarak tasarlanıp, yerleştiği yere özgülendiği zaman diğerlerinden ayrılıp fark yaratmaya başlıyor. Bu ‘fark’ aslında ‘güzel’ olarak nitelendirilmesinde önemli bir gerekçe oluşturuyor. Alışılmışın dışında, görünmezlik pelerini sıyırıp kendini ön plana atabiliyor.

Sonuç olarak büyük ‘M’ ile Modern ve küçük ‘m’ ile modern, güzellik olgusunda farklı değerlendirmelere sahiptir. Modernist modern’de işlev estetikle entegre olabilmifē olsa da, bugün her modern eser estetik değerlere sahip olmayabilmektedir. Bu noktada da ona güzel demek yetersiz kalıyor çünkü işleviyle bütünleşmiş bir estetik nitelik taşımıyor. Son kritikte ise, zamanın an’a biçtiği kumaşın sadece nesneye özgü olmadığı, özneyi de kapsadığını söylemek kalıyor. “Modernist” nesneye bakan “Modernist” gzn yerini, “modern” nesneye bakan “modern” göz alıyor. Ve “modern” gzn, güzelin “Modernist” nesnedeki varlığının ayırdına varabilmesi için, öncelikle “modern” nesnedeki yokluğunu fark etmesi gerekiyor. An’ımıza ait estetik yitirilmifēlik, bizi bir öz eleştiri ve “Modern olan güzeldir” yargısıyla baş başa bırakıyor. Ve bu sefer, “Modern’ güzellik, ‘modern’ gzn bakışında” yeniden işlevleniyor.

Kaynaklar

- 1) Merzi, S. (1999). *Bir mimarlığa doğru* (pp. 115-127). İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları Ticaret ve Sanayi.
- 2) Carritt, E. (1931). *Philosophies of beauty from Socrates to Robert Bridges, being the source of aesthetic theory*,. New York: Oxford University Press.
- 3) Batur, E. (2015). *Modernizmin serüveni: Bir temel metinler seçkisi 1840-1990* (ss. 481-485). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- 4) Berman, M., & Peker, B. *Katı olan herşey buharlaşıyor Marshall Berman ; çevirenler Ümit Altuğ, Bülent Peker*. (11.baskı).